

Щодо трансформації форм та способів воєнних дій в умовах ведення гібридних війн

Олег Семененко * ^{1 A}; Олександр Дейнега ^{2 A}; Ігор Воронченко ^{3 B};
Сергій Борисюк ^{4 B}; Сергій Митченко ^{5 C}; Ольга Таран ^{6 D}

^A Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України, пр-кт Повітрофлотський 28, м. Київ, 03049, Україна

^B Міністерство оборони України, пр-кт Повітрофлотський 6, м. Київ, 03168, Україна

^C Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, пр-кт Повітрофлотський 28, м. Київ, 03049, Україна

^D Військовий інститут танкових військ Національного технічного університету Харківського політехнічного інституту, м. Харків, Україна

Received: April 11, 2021 | Revised: April 28, 2021 | Accepted: April 30, 2021

DOI: 10.33445/sds.2021.11.2.22

Анотація

Сьогодні поняття гібридна війна стосується новітніх, нестандартних методів ведення війни, загальний консенсус щодо його остаточного визначення досі сьогодні ще не досягнуто. Зараз не можливо скласти плани щодо застосування власних сил оборони відповідно до можливих сценаріїв кризових ситуацій воєнного характеру за визначених форм та способів ведення воєнних дій та послідовності їх застосування без урахування впливів фактору можливої гібридизації воєнних дій за будь-якого сценарію можливих ситуацій воєнного характеру. Стаття присвячена висвітленню різних поглядів щодо поняття гібридної війни, визначення основних її компонентів та ознак, а також визначенню особливостей впливу фактору гібридизації на вибір форм та способів ведення воєнних дій за різних сценаріїв розвитку кризових ситуацій воєнного характеру. У статті автори наводять результати оцінювання впливу різних факторів на форми та способи ведення воєнних дій, визначають роль фактора гібридизації воєнних дій під час їх впливу, формують погляди щодо можливого вирішення проблем обґрунтування вибору раціональної послідовності застосування форм та способів під час вирішення завдань того чи іншого сценарію різних кризових ситуацій воєнного характеру. Авторами пропонується розроблення науково-методичного апарату адаптації форм та способів ведення воєнних дій в умовах їх гібридизації, одним із основних елементів якого повинна бути методика обґрунтування вибору раціональної послідовності форм та способів застосування сил оборони України відповідно до умов розвитку кризових ситуацій воєнного характеру та можливих сценаріїв їх вирішення.

Ключові слова: гібридна війна, Збройні Сили України, сили оборони України, форми та способи ведення воєнних дій, фактор гібридизації.

Постановка проблеми

Спланована збройна агресія Росії проти України розпочалася 20 лютого 2014 року з військової операції Збройних Сил РФ із захоплення частини території України – Кримського півострова. Ця дата не заперечується навіть Міністерством оборони

РФ, оскільки вказана на відомчій медалі "За повернення Криму". Незаконна окупація АР Крим та міста Севастополь стала лише першим кроком РФ, спрямованим на підрив незалежності і суверенітету України. Керівництво Росії завжди було твердо

¹ * **Corresponding author:** доктор військових наук, професор, начальник відділу, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-6477-3414

² доктор військових наук, професор, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0002-2371-3252

³ e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-6074-2995

⁴ доктор військових наук, доцент, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-7549-0647

⁵ слухач, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0002-2682-7562

⁶ старший науковий співробітник, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0002-9143-5821

переконане, що без контролю над Україною Росія ніколи не стане державою – світовим лідером, а демократична і заможна Україна загрожуватиме збереженню нинішньої авторитарної влади в Росії. Саме тому наступним етапом російської агресії стала спроба дестабілізувати ситуацію у східних та південних регіонах України з метою утворення на цій території квазі-держави "Новоросія". Ці плани були оприлюднені російським президентом В. Путіним 17 квітня 2014 року. Повній реалізації цих планів вдалося перешкодити, але російські регулярні війська та керовані РФ незаконні збройні формування (НЗФ) окупували окремі райони Донецької та Луганської областей України [1–4].

Такий перебіг подій на території України активізував у світі дослідження питань пов'язаних із вивченням ведення так званих "гібридних війн", основа яких закладена ще в період розпаду Радянського Союзу. Необхідність реагувати на гібридні загрози, асиметричний характер бойових дій, широке використання непрямих дій вимагає

впровадження нових підходів визначення порядку застосування тих чи інших форм та способів застосування сил оборони (СО) України в ході виконання завдань щодо захисту України.

Аналіз геополітичної обстановки в світі, останніх подій в Україні, пов'язаних з анексією Криму та подіями на сході України переконливо свідчить, що забезпечення воєнної безпеки держави потребує кардинальних змін та нових підходів до застосування Збройних Сил в сучасних умовах ведення збройної боротьби. Насамперед, це пов'язано із змінами вектору воєнної стратегії Російської Федерації (РФ) та прийнятим Україною курсом на євроінтеграцію та вступ до Європейського Союзу (ЄС) та НАТО [2–5]. В таких умовах, виникає необхідність проведення заходів щодо уточнень та доповнень до теорії і практики застосування військ (сил), пошуку доцільних форм та способів їх застосування під час ведення сучасних операцій та бойових дій особливо із урахуванням тенденцій гібридизації воєнних дій, що і обумовлює актуальність даної статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Аналіз публікацій пов'язаних із вивченням гібридних війн показує, що до основних прикладів гібридних воєн можна віднести:

завоювання Німеччини римлянами; придушення англійцями Ірландії в 1594-1603 роках;

Американська революція; Піренейські війни;

протипартизанські дії під час громадянської війни в США;

Франко-пруська війна;

Велика гра Японії в Північному Китаї в 1937-1945 роках;

В'єтнамська війна;

Війна в Карабаху;

Лівансько-Ізраїльська війна 2006 року, Російсько-Грузинська війна 2008 року;

Російсько-Українська війна починаючи з 2014 року [1–20].

Аналіз подій, що відбувалися в Україні та в інших країнах за роки приходу до влади

Путіна показує, що ця країна намагається розхитати безпекову ситуацію у світі з метою порушення світового балансу та доведення усьому світу інформацію щодо непрацездатності більшості безпекових організацій та договорів [1–9]. Наприклад, розпочавши збройну агресію проти України, Росія порушила фундаментальні норми та принципи міжнародного права, низку двосторонніх та багатьох договорів та угод, а саме:

статут ООН 1945 року;

декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин між державами у відповідності до Статуту ООН 1970 року;

резолюції ГА ООН "Визначення агресії" 1974 року;

декларації про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, про захист їх незалежності та суверенітету 1965 року;

декларації про неприпустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав 1981 року;

декларації про посилення ефективності принципу утримання від погрози силою чи застосування сили у міжнародних відносинах 1987 року;

Будапештський меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 року;

договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і РФ 1997 року;

договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон від 2003 року;

договір між Україною та РФ про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки 2003 року;

угоду між Україною та РФ про статус та умови перебування Чорноморського флоту РФ на території України 1999 року тощо [3–15].

За такі дії РФ у відповідь на російську агресію проти України світом було введено політичні та економічні санкції. Більшість із яких передбачає, що лише припинення збройної агресії Росії проти України та відновлення суверенітету й територіальної цілісності України може бути підставою для їхнього скасування. За інших обставин Росія продовжуватиме свою агресію, поширюючи її на інші держави регіону.

Такий підхід Росії у війні проти України свідчить про активну трансформацію форм та способів ведення воєнних дій, тобто від класичних стандартних підходів йде еволюція до гібридизації як самих форм та способів ведення воєнних дій, так і ведення війни в цілому. Проти ЄС Росія теж веде гібридну війну, просто в цьому разі воєнний компонент не застосовується, тому відчуття війни в Брюсселі та європейських столицях відсутнє. А наслідки – є. Євросоюз політично тріщить по швах. Гібридну війну проти України РФ розв'язала не у квітні 2014-го з початком подій на Донбасі та не в лютому з початком анексії Криму, як вважає багато хто. Початок кримських подій символізує залучення

воєнного компонента, якого РФ до цього не потребувала (хоча все й було підготовлено до воєнного сценарію), оскільки все й так ішло "за планом". А план гібридної війни почав реалізовуватися з 14 серпня 2013 р., коли Росія в явочному порядку та масово стала дискримінувати український експорт до РФ, завдаючи економічних збитків. Мета була очевидною – не допустити підписання Угоди про асоціацію з ЄС і втягти Україну до Митного союзу. Сценарій аншлюсу – саме так можна назвати те, що замишлялося тоді в Росії. Суть його – взяти Україну без єдиного пострілу, батогом і пряником змусивши режим Януковича зробити незворотний геополітичний розворот у бік Росії [1–9].

Сьогодні вже чітко видно, що починаючи з 2004 року сфера міжнародної безпеки постійно перебуває під атаками різного характеру із використанням економічних, військових, політичних та різних нестандартних впливів з метою порушення наявного балансу після закінчення Другої Світової війни. Проведення досліджень спеціалістами НАТО різних сфер діяльності показали, що відповідно на тлі слабкого, розділеного в поглядах міжнародного співтовариства стане можливим повернення до політики зразка XIX століття, коли сильні держави будуть нав'язувати свою волю слабким державам, тому що міжнародне співтовариство, яке могло б приборкати таку поведінку, фактично відсутнє. Сьогодні ми спостерігаємо приблизно такий розвиток подій [7, 10].

Зараз вже чітко стає зрозумілим, що ні Україна, ні інші країни, що опинилися на лінії зіткнення геополітичних платформ, не мають можливості самостійно обирати свою долю: вони затиснуті між російською сферою впливу, з одного боку, і західною чи європейською, з іншого. Якщо країна перебуває на цій лінії зрізу, тоді й виникають постійні проблеми і ризики пов'язані із воєнно-політичною обстановкою накоїло країни та в середині неї. До 1991 року лінія зрізу, що проходила через Польщу, Угорщину, Чехословаччину, змістилася на схід і проходить через Україну, через

Білорусь, Молдову та Грузію. Ще у 2004 році спеціалісти НАТО спрогнозували, що ми станемо свідками конфліктів на лінії зіткнення (зрізу) геополітичних платформ, і те що Росія сьогодні робить із країнами Східної Європи, які не є членами НАТО або ЄС, може

виявитися показовим та заразливим прикладом для інших регіональних держав.

Також проведені дослідження показали, що більшість конфліктів буде проходити із тенденціями зміни форм та способів ведення воєнних дій.

Постановка завдання

Тому метою статті є виявлення основних закономірностей трансформації форм та способів ведення воєнних дій в умовах так званих гібридних війн з подальшим розкриттям можливих шляхів їх адаптації до

умов обстановки, що складається, та послідовності (порядку) їх застосування силами оборони із урахуванням степені впливу фактору гібридизації тих чи інших сценаріїв воєнних дій.

Виклад основного матеріалу

Оскільки сьогодні поняття гібридна війна стосується новітніх, нестандартних методів ведення війни, загальний консенсус щодо його остаточного визначення досі сьогодні знаходиться у стадії формування.

Сьогодні не можливо скласти плани щодо застосування власних сил оборони відповідно до можливих сценаріїв кризових ситуацій воєнного характеру за визначених форм та способів ведення воєнних дій та послідовності їх застосування без урахування впливів фактору можливої гібридизації воєнних дій за будь-якого сценарію можливих ситуацій воєнного характеру. У XXI сторіччі простежується тенденція розмиття відмінностей між станом війни і миру. Війни вже не оголошуються, а коли почались, йдуть не за звичним нам шаблоном та сценарієм. Відкрите використання сили, часто під прикриттям миротворчої діяльності та посередництва у вирішенні кризи, повинно застосовуватися на фінальній стадії, як правило, щоб домогтися повної перемоги у війні [10].

Одним із найбільш часто вживаємих визначень гібридної війни можна вважати визначення такого плану: гібридна війна (hybrid warfare) – це комплекс заходів невійськового характеру та класичного ведення війни з використанням нерегулярних збройних формувань. Держава, яка веде гібридну війну, укладає оборудку з недержавними виконавцями – бойовиками, групами місцевого населення, організаціями, зв'язок із якими формально повністю заперечується.

Наприклад Начальник Генерального штабу збройних сил Росії, перший заступник міністра оборони РФ генерал армії Валерій Герасимов на конференції в Академії військових наук в січні 2013 року описав російську військову тактику наступним чином [9]: сьогодні акцент змістився на використання політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних та інших невійськових заходів поряд із застосуванням протестного потенціалу місцевого населення. Все це повинно супроводжуватися прихованими військовими операціями – наприклад, методами інформаційної війни і задіянням спецназу.

За словами генерал-майора у відставці, члена верхньої палати парламенту Нідерландів Франка ван Каппена: Держава, яка веде гібридну війну, укладає оборудку з недержавними виконавцями – бойовиками, групами місцевого населення, організаціями, зв'язок із якими формально повністю заперечується. Ці виконавці можуть робити такі речі, які сама держава робити не може, тому що будь-яка держава зобов'язана дотримуватися Женевської конвенції та Гаазької конвенції про закони сухопутної війни, домовленості з іншими країнами [5].

Підполковник корпусу морської піхоти США Білл Немет, чия дисертація базується на досвіді обох чеченських війн, характеризує ведення гібридної війни, як: сучасну форму партизанської війни,... що використовує як сучасні технології так і сучасні методи мобілізації. Немет зазначає,

що чеченці були здатні легко переходити від традиційної до партизанської тактики ведення війни, в міру необхідності, і що їх тактика часто знаходилась на межі між партизанською війною і тероризмом [7].

До основних елементів гібридних війн можна віднести: обов'язковий торговельно-економічний тиск; пропаганда, що базується на брехні та підміні понять (потужний інформаційний вплив на свідомість); кібератаки на урядові установи та банківську сферу; енергетична блокада та шантаж енергоресурсами; терор і залякування громадян противника та громадян своєї країни з метою зниження їх самосвідомості; категоричне заперечення самого факту війни попри наявність безлічі неспростовних доказів, спроби повного засекречування матеріалів пов'язаних із операціями захоплення або зміни влади, терористичних актів, незаконних дій на території іншої країни тощо; намагання залучитися підтримкою іншої країни шляхом нав'язування їм своєї думки щодо факту війни, а також використання у своїх інтересах провладних сил та держав-сателітів; пошук або трактування злочинних дій у владі країни проти якої здійснюється агресія і гібридна війна, або взагалі звинувачення іншої сторони у власних злочинах та намагання захистити населення іншої країни від цих злочинів. Сама відкрита збройна агресія є тільки одним із інструментів ведення такої війни.

Обов'язковим невід'ємним елементом ведення гібридної війни – це є економічне та політичне протистояння двох країн із подальшим втягуванням інших країн шляхом ведення інформаційної війни за направленість їх думки щодо існуючого протистояння з метою формування прихильності інших країн до себе. Крім інформаційних впливів відбуваються окремі терористичні акти, пошук колоборантів з метою розхитування ситуації в країні проти якої передбачається агресія.

Гібридна війна – не має сьогодні чіткого визначення але є спроби щодо його формування військовими спеціалістами різних країн [1-15]. Наприклад, сьогодні одним із найбільш прийнятих є те що гібридною війною називають – війну у якій разом із застосуванням звичайної (класичної) зброї відбувається одночасне застосування конвенційної зброї, тероризму, партизанської війни, кібернетичних впливів або атак (війн) на цивільні системи життєзабезпечення країни, економічних (торгових) війн, патентних війн, реваншистських рухів, пропаганди, порушень прав людини, злочинів проти людяності, військових навчань, переселення, узурпації, вплив на громадську думку, злочинні акти цензури та злочинної поведінки з метою досягнення певних політичних цілей [4-7] тощо. Тобто основним інструментом основною метою гібридизації воєнних дій проти країни є створення державо-агресором в країні проти якої направлена агресія внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які досягаються звичайною війною. У ХХІ столітті за думками експертів практично усі війни будуть мати риси гібридизації на початковому періоді війни або взагалі військові питання повністю будуть вирішені гібридними способами навіть без застосування зброї, а тільки її демонстрацією на кінцевому етапі закріплення на захоплених територіях [4, 5].

Гібридна війна поєднує принципово різні типи і способи ведення війни, які скоординовано застосовуються задля досягнення основних цілей [1–15]. Типовими компонентами гібридної війни є використання методів, що сприяють виникненню та поглибленню в державі, обраній для агресії, внутрішніх конфліктів:

- створення внутрішніх суспільних протиріч через пропаганду з її переходом у інформаційну війну;

- створення економічних проблем через економічне протистояння з переходом в економічну війну та протидію зв'язкам країни-жертви з сусідніми країнами;

- підтримка сепаратизму та тероризму аж до актів державного тероризму;

- побудова псевдодержавних утворень як гібридного ідеал-проекту державотворення на тлі

різних політичних суперечок;

сприяння створенню нерегулярних збройних формувань (повстанців, партизан тощо) та їх оснащення і фінансування.

При цьому сторона-агресор намагається та може залишатися публічно непричетною до розв'язаного конфлікту [5, 6, 8].

Гібридизація війн визначальним чином впливає і на розвиток форм та способів ведення воєнних дій. Класичні підходи щодо вибору форм та способів застосування військ (сил) є актуальними тільки вже на стадії безпосереднього військового впливу. Попередні етапи розвитку гібридної війни вимагають удосконалення існуючих підходів щодо обґрунтування вибору тих чи інших форм і способів застосування військ (сил) з метою підвищення ефективності виконання завдань, які постають перед ними. Фактор гібридизації ведення війни визначальним чином впливає і на очікувані результати воєнних дій і на їх наслідки в подальшому під час протистояння агресору.

Форми воєнних дій застосовують залежно від масштабу збройної боротьби, можливості видів Збройних Сил та родів військ, мети воєнних дій і характеру поставлених завдань. Класично до основних форм воєнних дій відносять операції, битви, бойові дії або систематичні бойові дії, бій, удар (у тому числі і ядерний удар).

Форма воєнних (бойових) дій – це організаційна основа застосування угруповань військ (сил), відповідно конкретного змісту оперативних (бойових) завдань і порядку їх виконання для досягнення мети збройної боротьби [12, 13].

Операції – сукупність узгоджених та взаємопов'язаних за цілями, завданнями, місцем та часом битв, боїв, ударів та маневрів різнорідних військ (сил) , які здійснюються одночасно та послідовно за єдиним задумом та планом для вирішення завдань на театрах воєнних дій, стратегічних або оперативних напрямках (визначеному районі, зоні) в установлений період часу.

Бойові дії – це організовані дії частин, з'єднань усіх видів Збройних Сил під час виконання поставлених бойових завдань.

Способами воєнних дій є порядок та прийоми застосування сил та засобів для виконання завдань в операції (бою). Кожний вид ЗС та рід ЗС має свої специфічні способи ведення бойових дій. Також способи воєнних дій можуть залежати від виду воєнних дій. Більшості способів воєнних дій притаманна така послідовність дій: по-перше – це визначення послідовності ураження противника; по-друге – визначення напрямку головного удару та другорядних ударів під час наступу, або уточнення районів (рубежів), на яких необхідно сконцентрувати головні зусилля військ під час оборони; по-третє – визначення оперативної побудови(бойових порядків) військ (сил); по-четверте – визначення або уточнення характеру можливого маневру [12, 13].

Способи воєнних дій визначаються командиром або командуванням під час розроблення рішення на операцію (бій) [2].

Питанню дослідження форм дій та способів застосування військових формувань постійно приділяється значна увага [1–10]. Тенденції поява нових форм дій та способів застосування зумовлюється в основному факторами щодо зміни поглядів на ведення війни, створення та прийняття на озброєння новітніх зразків ОВТ, у тому числі й на нових фізичних принципах [12–14, 16–18]. Але гібридизація ведення воєнних дій, а саме застосування військових та невійськових методів ведення війни, досягання цілей щодо захоплення територій іншої країни невійськовими заходами теж визначальним чином впливає як на контекст самого військового протистояння, так і на форми та способи застосування військ (сил) з метою протидії гібридним загрозам.

Головним елементом позитивного результату у гібридній війни є інформаційна перевага над противником, тобто основою перемоги у інформаційній війні є управління процесом зміни

свідомості людей, їх світогляду, ставлення до суспільства і держави; небезпекою для людей є втрата ними власної волі, а для держави – її суверенітету. Це завжди було метою будь-якого завойовника. Сучасні умови розвитку технічних засобів передавання та розповсюдження інформації дозволяють досягти цілей інформаційної перемоги над противником так званім “м’яким” способом (навіть термін з’явився: “soft power” – м’яка сила, введений у вжиток американським політологом Дж. Найєм). Але “м’які” засоби в деяких випадках можуть бути небезпечніше «жорстких», тому що жертва м’якого примусу може і не усвідомлювати обману, може побачити результат тільки тоді, коли, як то кажуть, “поїзд уже пішов”. При цьому така зброя має масований характер ураження. Зі зрозумілих причин вільне і важко контрольоване поширення інформації в Інтернеті створює чимало проблем спецслужбам всіх держав. Лавиноподібний потік інформації (і дезінформації) здатний завдати шкоди будь-якій державі (аж до революційного вибуху і повалення влади) [19, 20].

Диверсифікація громадської думки має на меті розпорошення уваги правлячої еліти держави на різні штучно акцентовані проблеми і тим самим відволікання її від вирішення першочергових завдань суспільно-політичного та економічного розвитку з метою забезпечення нормального функціонування суспільства і держави. Сьогодні такий стан речей є притаманним російському суспільству, коли поняття Батьківщина можна замінити ім’ям президента Путіна. Тобто культ особистості президента міцно у свідомості громадян пов’язаний із поняттям Батьківщина. Такий підхід застосовували і попередні диктатори (Гітлер, Муссоліні, Сталін), які на один рівень ставили своє прізвище та назву країни, і не відомо, що в їх свідомості було першим. Основними формами застосування операцій щодо диверсифікації громадської думки є:

- дестабілізація обстановки в державі чи її окремих регіонах;

- активізація кампанії проти політичного курсу правлячої еліти держави та окремих її лідерів різними міжнародними установами;

- ініціювання антидемпінгових кампаній та іншого роду скандальних судових процесів, застосування міжнародних санкцій з інших причин [19].

Такий перебіг подій щодо зміни воєнно-політичної обстановки навколо України в бік постійного нарощування зовнішніх загроз, економічного та інформаційного тиску, а особливо щодо захоплення територій України силовими методами з елементами гібридизації показує, що назріває необхідність перегляду підходів до визначення та вибору раціональних форм та способів застосування військ (сил) для активної протидії країні-агресору. Сьогодні воєнні дії починаються не тільки з першим пострілом, а першою інформаційною або кібернетичною атакою, економічною загрозою, терористичним актом в середині країни чи на її кордонах. Тобто можна сьогодні чітко сказати, що кількість загрозливих ситуацій воєнного характеру та сценаріїв їх розвитку значно збільшується, а існуючі трансформуються під впливами різних факторів, що викликає необхідність негайного реагування під час планування застосування військ (сил), зміни форм та способів протидії існуючим загрозам, а також послідовності (порядку) їх застосування тощо.

На рис. 1 наведено основні причини необхідності адаптації (удосконалення) форм та способів застосування сил оборони України у кризових ситуаціях воєнного характеру. Фактор гібридизації накладається певним чином на кожну із наведених причин але ступінь впливу на кожному рівні різна, що певним чином ускладнює його урахування під час трансформації існуючих форм та способів застосування військ (сил) до наявних реалій.

На рис. 2 наведено перелік основних факторів, які впливають на трансформацію форм та способів застосування сил оборони України. Із наведеного видно, що впливи усіх факторів можна розглядати тільки через призму існуючої гібридизації воєнних дій, тобто можна сказати, що гібридизація – це теж фактор, який певним чином впливає на форми та способи воєнних дій чи ведення війни взагалі, але цей фактор є часткою кожного із наведених на рис. 2.

Рисунок 1 – Основні причини необхідності адаптації форм та способів застосування сил оборони України у кризових ситуаціях воєнного характеру

Група факторів державного рівня – це фактори впливу на форми та способи ведення воєнних дій на рівні держави, які відносяться до групи некерованих факторів на рівні сил оборони та Збройних Сил (ЗС) України. Тобто ці фактори можуть вплинути не тільки на кількість та послідовність необхідних форм та способів застосування сил оборони, а й на зміст самих кризових ситуацій воєнного характеру, кількість та зміст можливих сценаріїв для вирішення необхідних завдань цих ситуацій, склад військ (сил), а також на кінцевий очікуваний результат та часові параметри ведення воєнних дій.

До групи факторів воєнного рівня відносяться керовані фактори, які можуть бути змінені на рівні керівництва сил оборони (ЗС України). Ці фактори визначальним чином впливають на обґрунтування вибору тих чи інших форм та способів ведення воєнних дій, послідовності їх застосування. Ці фактори мають достатню степінь динамічності, зміна їх відбувається практично залежно від ситуації, що складається під час ведення воєнних дій, особливо за умов коли розпочата фаза відкритого військового протистояння країн, які приймають участь у воєнних діях.

На рис. 3 та рис. 4 наведені результати експертного опитування щодо оцінювання впливу факторів за групами державного та воєнного рівня із урахуванням тенденцій гібридизації ведення воєнних дій. Експертне опитування проводилося методом попарних порівнянь на основі статистичної інформації щодо ведення воєнних дій на території України країною-агресором – Росією за період починаючи з 2014 року та їх наслідків для національної економіки та безпеки України.

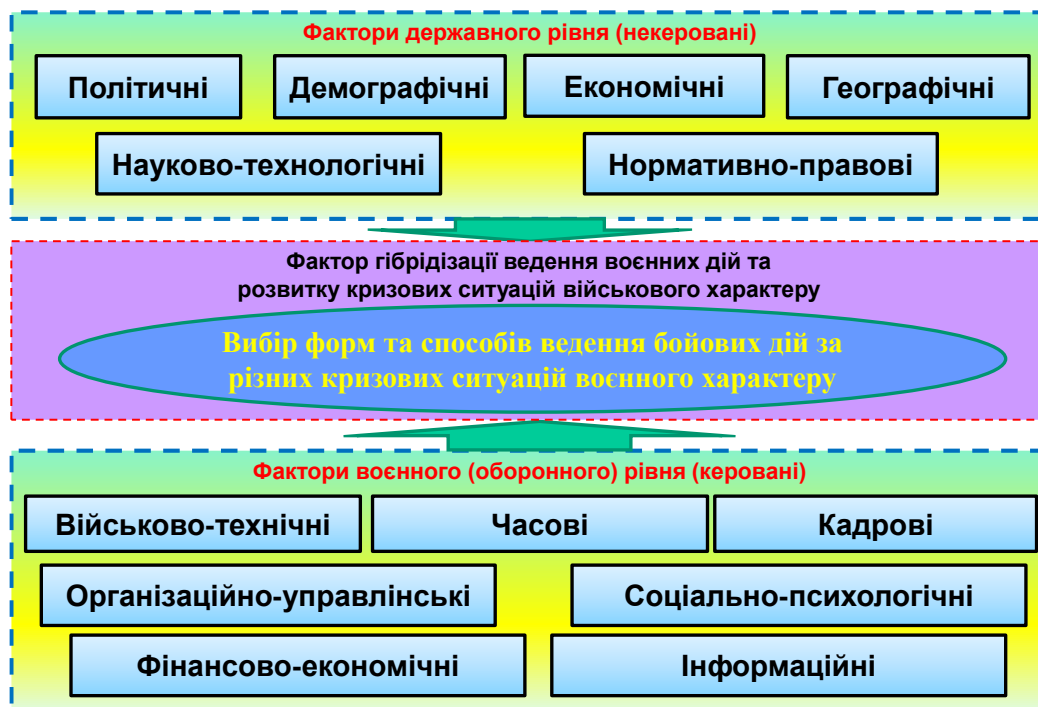

Рисунок 2 – Основні фактори, які впливають на вибір форм та способів застосування сил оборони України у кризових ситуаціях воєнного характеру

Найбільш впливовими факторами на вибір форм та способів ведення воєнних дій із групи державного рівня є економічні фактори понад 37% та політичні біля 27%, із групи факторів воєнного рівня найбільш впливовими є військово-технічні біля 28%, а також практично рівні за оцінками політичні та фінансово-економічні фактори.

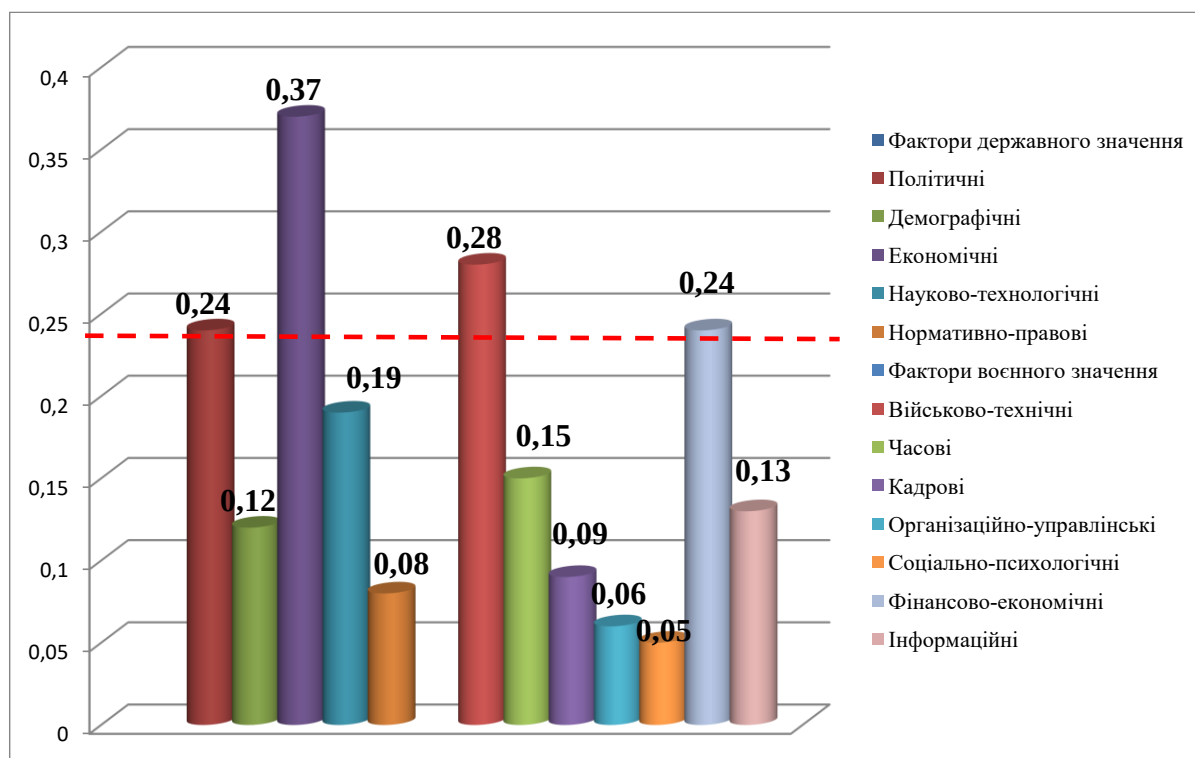

Рисунок 3 – Оцінки впливу факторів на вибір форм та способів застосування сил оборони України у кризових ситуаціях воєнного характеру за групами державного (некерованого) та воєнного (керованого) рівня

Ці фактори визначальним чином впливають на вибір форм та способів ведення воєнних дій під час вирішення різних ситуацій воєнного характеру та сценаріїв їх можливого розвитку, їх вплив від загальної множини факторів складає понад 60%. Під час загального оцінювання усієї множини факторів (рис. 4) лідерами за впливом на вибір форм та способів застосування сил оборони (ЗС) України також були визначені економічні понад 18%, військово-технічні біля 14% та рівні за оцінками політичні та нормативно-правові фактори біля 12%.

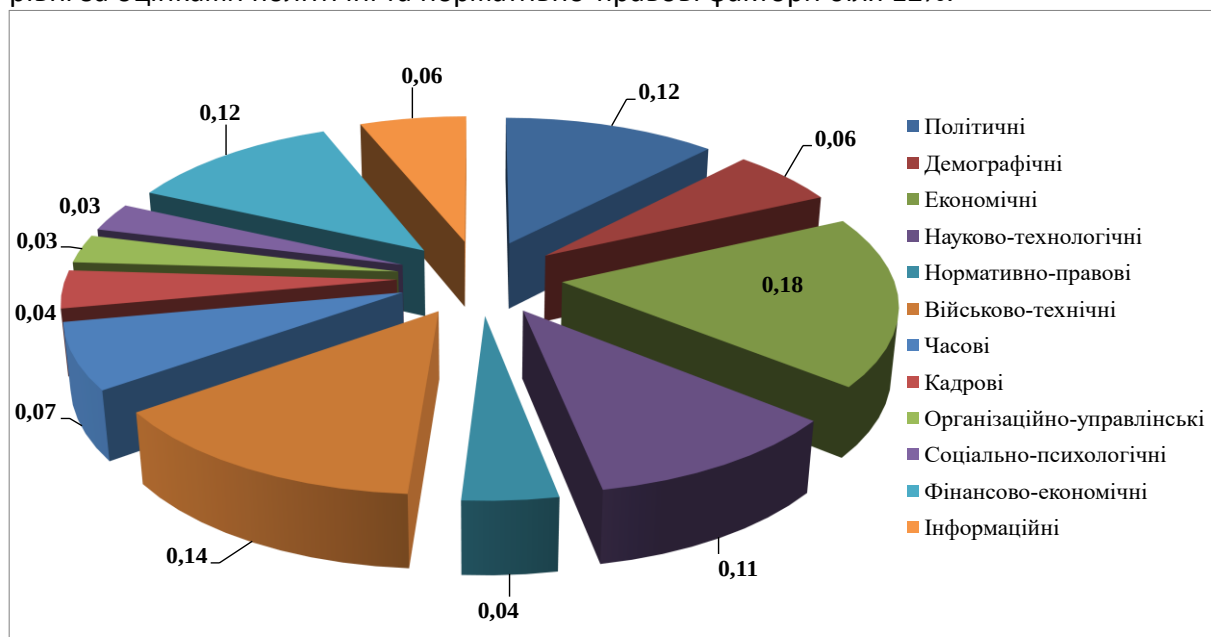

Рисунок 4 – Загальні оцінки впливу факторів на вибір форм та способів ведення воєнних дій за усієї визначеної множини

Аналіз факторів та оцінювання їх впливу на вибір форм та способів воєнних дій із урахуванням тенденцій гібридизації самих воєнних дій дозволяє визначити існуючі невідповідності щодо застосування діючих підходів до планування застосування військ (сил) на рівні держави з метою визначення актуальності потреби у адаптації форм та способів застосування сил оборони України у кризових ситуаціях воєнного характеру в майбутньому безпековому середовищі (рис. 5).

Аналіз існуючих невідповідностей показує актуальність та необхідність вирішення питань пов'язаних із недосконалістю існуючого методичного підходу до обґрунтування вибору раціональної послідовності форм та способів застосування сил оборони України відповідно до умов розвитку кризових ситуацій воєнного характеру із урахуванням існуючих тенденцій гібридизації воєнних дій. Одним із шляхів вирішення цих питань може бути розроблений науково-методичний апарат адаптації форм та способів ведення воєнних дій до існуючих варіантів можливих кризових ситуацій воєнного характеру та сценаріїв їх вирішення. Основним елементом даного методичного апарату повинна стати методика обґрунтування вибору раціональної послідовності форм та способів застосування сил оборони України відповідно до умов розвитку кризових ситуацій воєнного характеру та можливих сценаріїв їх вирішення. Розроблення та застосування даної методики під час планування розвитку ЗС України та визначення сценаріїв їх застосування дозволить розробити рекомендації щодо адаптації форм та способів застосування сил оборони України до умов розвитку кризових ситуацій воєнного характеру із урахуванням впливів фактору гібридизації воєнних дій (рис. 6).

Рисунок 5 – Невідповідності теоретичної та практичної направленості щодо вирішення проблем адаптації форм та способів застосування сил оборони України у кризових ситуаціях воєнного характеру

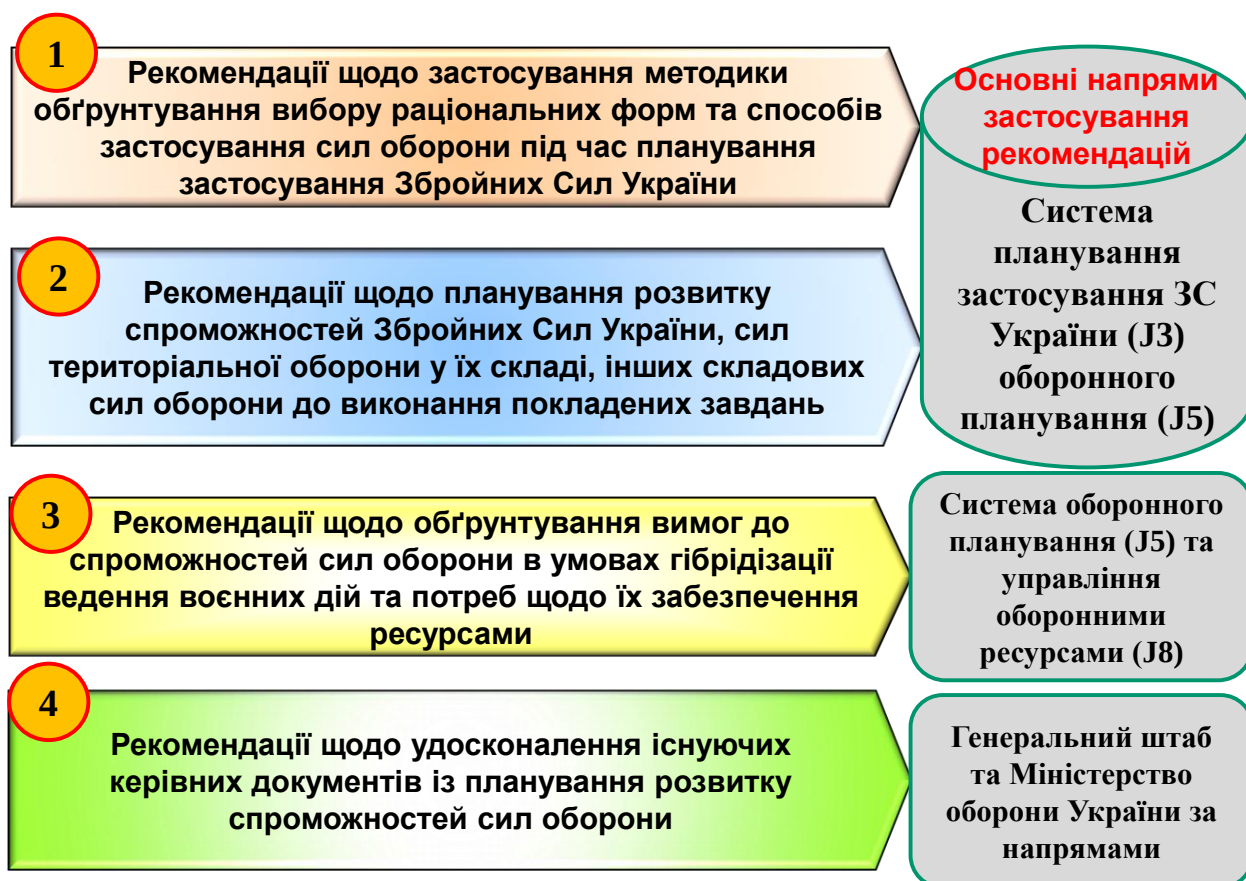

Рисунок 6 – Рекомендації щодо адаптації форм та способів застосування сил оборони України до умов розвитку кризових ситуацій воєнного характеру.

Висновки

Аналіз світових подій показує, що розв'язана Росією гібридна війна торкається сьогодні не тільки України, а усього світу. Світ сьогодні ще не готовий до адекватної реакції на форми і способи ведення воєнних дій з урахуванням їх гібридизації. Як висловився В. Горбулін гібридна війна для Росії – це своєрідна “Друга холодна війна” (подібно до того, як Друга світова війна була ініційована нацистською Німеччиною як реванш за поразку в Першій світовій) [4]. Дослідження подій щодо порушення територіальної цілісності України, Brexit, потім подій у Каталонії, готовність Шотландії знову порушити тему референдуму про незалежність, заяви Венеції і Ломбардії про потребу надати їм більше автономії, подій у США після обрання президентом Байдена показує, що майже в усіх випадках проступає участь Росії (часто надмірно перебільшена), однак це не скасовує найголовнішого: поточний європейський інтеграційний проект виявляється неспроможним відповісти на зовнішню гібридну агресію Росії. Деякі країни спостерігають за розвитком подій щодо ведення гібридних війн, вивчають їх та беруть собі на озброєння переслідуючи власні амбіції щодо захоплення територій менш захищених країн з метою покращення політичного становища правлячих партій та економічного становища за рахунок інших територій. Сьогодні механізми захисту від гібридних воєнних дій виявилися нездатними захистити те, заради чого їх було створено — зміцнення єдності, зміцнення демократії, миру і процвітання. Країнам Заходу сьогодні необхідно відкоригувати свої політичні та воєнно-економічні моделі з метою

підвищення рівня їх готовності до нових масштабних викликів та функціонування без енергетично-сировинної бази Росії. Нерішучість дій цих країн щодо зміни свого ставлення до удосконалення власних воєнно-економічних моделей у найближчій або середньостроковій перспективі створить передумови до виникнення загроз воєнної та економічної направленості. Сьогодні чітко видно, що інтеграційні союзи, побудовані за часів 50–70 років минулого століття виявляються малоефективними в нових реаліях співіснування різних країн. Сьогодні видно, що Росія, зумівши дуже точно докласти свої зусилля, змогла посилити серйозні внутрішні протиріччя і зіграти на них.

Таким чином, наведені у статті погляди щодо трансформації форм та способів воєнних дій в умовах ведення гібридних війн показують необхідність найближчим часом адаптації форм та способів застосування сил оборони України до існуючих динамічних викликів та загроз. Сьогодні необхідно активно проводити дослідження щодо розроблення науково-методичного апарату адаптації форм та способів ведення воєнних дій в умовах їх гібридизації. Фактор гібридизації ведення воєнних дій визначальним чином впливає на вибір форм та способів застосування сил оборони під час вирішення різних кризових ситуацій воєнного характеру та завдань їх можливих сценаріїв, але його дія розповсюджується практично на усіх рівнях та на усіх напрямках впливу інших факторів, але з різним ступенем впливу, що є перспективою подальших досліджень за тематикою статті.

Список використаних джерел

1. Ieccion Shenanigans - Kenyan Hybrid Warfare (Book). ASIN B08DMZJ893.
2. Election Shenanigans – Kenyan Hybrid Warfare (Book). ASIN B08DGP72MH.
3. Menacing Malware Shows the Dangers of Industrial System Sabotage.
4. Горбулін В. Який Фенікс народиться зі згарища світової гібридної війни? *Дзеркало Тижня*. 03.11.17.
5. Daniel T. Lasica. Strategic Implications of Hybrid War: A Theory of Victory — School of Advanced Military Studies, 2009.
6. John R. Davis Jr. Defeating Future Hybrid Threats. *Military Review*, September-October

- 2013.
7. Armed Forces Journal: Hybrid vs. compound war (eng.) (1.10.2009) URL: <http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/>
8. Україна має розпочати власну “гібридну війну” проти Росії (світова преса). *Радіо Свобода* (27.11.2014). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26711786.html>
9. Заява МЗС Росії у зв’язу із трагічними подіями в Донецьку // Міністерство закордонних справ Російської Федерації. URL: <https://dailyviv.com/news/polityka/mzs-rf-pohrozhuie-shcho-rosiya-vizme-pid-zakhyst-donechchan-video-5601>
10. Софія Корнієнко. Путін веде в Україні гібридну війну – генерал Каппен. *Радіо Свобода* (27.04.2014). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25363591.html>
11. Рибак М.І., Бадах Ю.Г. Воєнне мистецтво в локальних війнах після другої світової війни / Навч. пос. К.: НАОУ, 2000. 136с.
12. Толубко В.Б., Бут Ю.І., Косевцов В.О. Основні закономірності сучасних локальних війн та збройних конфліктів: навч. посібник. Київ: НАОУ, 2002. 68 с.
13. Методологічні засади обґрунтування раціональних форм та способів застосування угруповань військ (сил): Воєнно-теоретична праця / В.Г. Радецький, І.С. Руснак, О.М. Загорка та ін. за заг. ред. С.О. Кириченка. – Київ: НАОУ, 2007. 288 с.
14. Андріян Фітьо (12.11.2014). Що таке “гібридна війна” і чи можливий в Україні радіоактивний тероризм? URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
15. Гібридна війна Кремля проти України і ЄС: енергетичний компонент / ZN, UA, 23.10.2014 р. URL: https://zn.ua/ukr/energy_market/gibridna-viyna-kremlya-proti-ukrayini-i-yes-energetichniy-komponent-.html
16. Гамора В. В., Певцов Г. В., Коваль В. В. До питання подальшого розвитку форм та способів застосування Повітряних Сил Збройних Сил України. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2012. № 3 (9). С. 4–7.
17. Воробйов Г. П. Розвиток форм і способів застосування Збройних Сил України. *Наука і оборона*. 2014. № 1. С. 27–30.
18. Середенко М. М., Кузьменко Р. В., Хорєв Р. В. Аналіз форм і способів застосування Сухопутних військ в сучасних умовах, які впливають на розвиток ОБТ, засоби технічного забезпечення, підготовки технічних спеціалістів. Кізло. Львів : НАСВ, 2017.
19. Феськов І. В. Основні методи ведення гібридної війни в сучасному інформаційному суспільстві. *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 58. С. 67-76.
20. Ткач В.Ф. Спецпропаганда як інформаційний складник гібридної війни Росії проти України. *Стратегічні пріоритети*. Серія «Політика». 2016. №1(38). С. 99-109.

О вопросе трансформации форм и способов военных действий в условиях ведения гибридных войн

Олег Семененко ^{*1 А}, Александр Дейнега ^{2 А}, Игорь Воронченко ^{3 В},
Сергей Борисюк ^{4 В}, Сергей Митченко ^{5 С}, Ольга Таран ^{6 D}

¹ Corresponding author: доктор военных наук, профессор, начальник отдела, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-6477-3414

² доктор военных наук, профессор, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0002-2371-3252

³ e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-6074-2995

⁴ доктор военных наук, профессор, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-7549-0647

⁵ слушатель, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0002-2682-7562

⁶ старший научный сотрудник, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0002-9143-5821

^А Центральный научно-исследовательский институт Вооруженных Сил Украины, пр-кт Воздухофлотский 28, г. Киев, 03049, Украина

^В Министерство обороны Украины, пр-кт Воздухофлотский 6, г. Киев, 03168, Украина

^С Национальный университет обороны Украины имени Ивана Черняховского, пр-кт Воздухофлотский, 28, г. Киев, 03049, Украина

^D Военный институт танковых войск Национального технического университета Харьковского политехнического института, г. Харьков, Украина

Аннотация

Сегодня понятие гибридная война касается новейших, нестандартных методов ведения войны, общий консенсус по поводу его окончательного определения до сих пор еще не достигнут. Сейчас невозможно составлять планы по применению собственных сил обороны в соответствии с возможными сценариями кризисных ситуаций военного характера при определенных формах и способах ведения военных действий и последовательности их применения без учета влияния фактора возможной гибридизации военных действий при любом сценарии возможных ситуаций военного характера. Статья посвящена освещению различных взглядов на понятие гибридной войны, определению основных ее компонентов и признаков, а также определению особенностей влияния фактора гибридизации на выбор форм и способов ведения военных действий при различных сценариях развития кризисных ситуаций военного характера. В статье авторы приводят результаты оценки влияния различных факторов на формы и способы ведения военных действий, определяют роль фактора гибридизации военных действий во время их воздействия, формируют взгляды на возможное решение проблем обоснования выбора рациональной последовательности применения форм и способов при решении задач того или иного сценария разных кризисных ситуаций военного характера. Авторами предлагается разработка научно-методического аппарата адаптации форм и способов ведения военных действий в условиях их гибридизации, одним из основных элементов которого должна быть методика обоснования выбора рациональной последовательности форм и способов применения сил обороны Украины в соответствии с условиями развития кризисных ситуаций военного характера и возможных сценариев их решения.

Ключевые слова: гибридная война, Вооруженные Силы Украины, силы обороны Украины, формы и способы ведения военных действий, фактор гибридизации.

On the question of transformation of forms and methods of military actions in the conditions of hybrid wars

**Oleh Semenenko * ^{1 A}; Oleksandr Deineha ^{2 B}; Ihor Voronchenko ^{3 B};
Serhii Borysiuk ^{4 B}; Serhii Mytchenko ^{5 B}; Olha Taran ^{6 B}**

* **Corresponding author:** ¹ Doctor of Military Sciences, Professor, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-6477-3414

² Doctor of Military Sciences, Professor, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0002-2371-3252

³ e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 000-0001-6074-2995

⁴ Doctor of Military Sciences, Senior Research Fellow, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-7549-0647

⁵ student, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0002-2682-7562

⁶ Senior Research Fellow, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0002-9143-5821

^A Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine, 28 Povitroflotskyi Ave., Kyiv, 03049, Ukraine

^B Ministry of Defense of Ukraine, 6 Povitroflotskyi Ave., Kyiv, 03168, Ukraine

^C National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniachovskyi, 28, Povitroflotskyi, ave, Kyiv, 03049, Ukraine

^D Military Institute of Tank Troops of the National Technical University of Kharkiv Polytechnic Institute, Kharkiv, Ukraine

Abstract

Today, the concept of hybrid warfare refers to the latest, non-standard methods of warfare, a general consensus on its final definition has not yet been reached. Now it is impossible to draw up plans for the use of our own defense forces in accordance with possible scenarios of crisis situations of a military nature with certain forms and methods of conducting military operations and the sequence of their use without taking into account the influence of the factor of possible hybridization of military operations in any scenario of possible situations of a military nature. The article is devoted to highlighting different views on the concept of hybrid warfare, determining its main components and features, as well as determining the features of the influence of the hybridization factor on the choice of forms and methods of conducting military operations under various scenarios for the development of military crisis situations. In the article, the authors present the results of assessing the influence of various factors on the forms and methods of conducting military operations, determine the role of the factor of hybridization

of military operations during their impact, form views on a possible solution to the problems of substantiating the choice of a rational sequence of application of forms and methods in solving the problems of a particular scenario of different crisis situations of a military nature. The authors propose the development of a scientific and methodological apparatus for adapting the forms and methods of conducting military operations in the conditions of their hybridization, one of the main elements of which should be a methodology for substantiating the choice of a rational sequence of forms and methods of using the defense forces of Ukraine in accordance with the conditions for the development of crisis situations of a military nature and possible scenarios their decisions.

Keywords: hybrid war, Armed Forces of Ukraine, defense forces of Ukraine, forms and methods of warfare, hybridization factor.

References

1. Ieccion Shenanigans – Kenyan Hybrid Warfare (Book). ASIN B08DMZJ893.
2. Election Shenanigans – Kenyan Hybrid Warfare (Book). ASIN B08DGP72MH.
3. Menacing Malware Shows the Dangers of Industrial System Sabotage.
4. Horbulin V. Yakyy Feniks narodyt'sya zi z-haryshcha svitovoyi hibrydnoyi viyny? Dzerkalo Tyzhnya. 03.11.17.
5. Daniel T. Lasica. Strategic Implications of Hybrid War: A Theory of Victory — School of Advanced Military Studies, 2009.
6. John R. Davis Jr. Defeating Future Hybrid Threats. *Military Review*, September-October 2013
7. Armed Forces Journal: Hybrid vs. compound war (anhl.) (1.10.2009). Available from : <http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/>
8. Ukrayina maye rozpochaty vlasnu «hibrydnu viynu» proty Rosiyi (svitova presa). *Radio Svoboda* (27.11.2014). Available from : <https://www.radiosvoboda.org/a/26711786.html>
9. Zayava MZS Rosiyi u zv'yazu iz trahichnymy podiyamy v Donets'ku // Ministerstvo zakordonnykh sprav Rosiys'koyi Federatsiyi. Available from : <https://dailyviv.com/news/polityka/mzs-rf-pohrozhuie-shcho-rosiya-vizme-pid-zakhyst-donechchan-video-5601>
10. Sofiya Korniyenko. Putin vede v Ukrayini hibrydnu viynu — heneral Kappen. *Radio Svoboda*. (27.04.2014). Available from : <https://www.radiosvoboda.org/a/25363591.html>
11. Rybak M. I., Badakh YU. H. Voyenne mystetstvo v lokal'nykh viynakh pislya druhoi svitovoyi viyny / Navch. pos. Kyiv: NADU, 2000. 136 p.
12. Tolubko V. B., But YU. I., Kosevtsov V. O. Osnovni zekonomirnosti suchasnykh lokal'nykh viyn ta zbroynykh konfliktiv / Navch. pos. Kyiv: NADU, 2002. 68 p.
13. Metodolohichni zasady obgruntuvannya ratsional'nykh form ta sposobiv zastosuvannya uhrupovan' viys'k (syl): Voyenno-teoretychna pratsya / V.H. Radets'kyy, I.S. Rusnak, O.M. Zahorka ta in. Za zah. red. S.O. Kyrychenka. Kyiv: NADU, 2007. 288 p.
14. Andriyan Fit'o (12.11.2014) Shcho take «hibrydna viyna» i chy mozhlyvyy v Ukrayini radioaktyvnyy teroryzm? Available from : <https://uk.wikipedia.org/wiki>
15. Hibrydna viyna Kremlya proty Ukrayiny i YES: enerhetychnyy komponent/ZN, UA, 23.10.2014 r. Available from : https://zn.ua/ukr/energy_market/gibridna-viyna-kremlya-proti-ukrayini-i-yes-energetichniy-komponent-_html
16. Hamora V. V., Pyevtsov H. V., Koval' V. V. Do pytannya podal'shoho rozvytku form ta sposobiv zastosuvannya Povitryanykh Syl Zbroynykh Syl Ukrayiny. *Nauka i tekhnika Povitryanykh Syl Zbroynykh Syl Ukrayiny*. 2012. № 3 (9). pp. 4–7.
17. Vorobyov H. P. Rozvytok form i sposobiv zastosuvannya Zbroynykh Syl Ukrayiny. *Nauka i oborona*. 2014. № 1. P. 27–30.
18. Seredenko M. M., Kuz'menko R. V., Khoryev R. V. Analiz form i sposobiv zastosuvannya Sukhoputnykh viys'k v suchasnykh umovakh, yaki vplyvayut' na rozvytok OVT, zasoby tekhnichnoho zabezpechennya, pidhotovky

- tekhnichnykh spetsialistiv. Kizlo. L'viv : NASV, 2017.
19. Fes'kov I. V. Osnovni metody vedennya hibrydnoyi viyny v suchasnomu informatsiynomu suspil'stvi / Aktual'ni problemy polityky. 2016. Vyp. 58. S. 67-76.
20. Tkach V. F. Spetspropahanda yak informatsiynyy skladnyk hibrydnoyi viyny Rosiyi proty Ukrayiny. *Stratehichni priorytety*. Seriya «Polityka». 2016. №1(38). С. 99-109.